

Методичні вказівки до написання дослідницького проекту

Метою даних методичних вказівок є допомога студентам щодо підготовки та написання індивідуальних та групових дослідницьких проектів. Дотримання даних методичних вказівок допоможе студентам уникнути помилок, для виправлення яких необхідні додаткові зусилля і час, та підготувати проект, що відповідає вимогам кафедри і університету.

У представлених методичних вказівках містяться вимоги щодо написання та оформлення дослідницьких робіт, які є початковою формою організації самостійного наукового дослідження. Їхня основна мета – введення студента у світ наукового дослідження, розвиток інтересу до самостійного наукового пошуку та формування спеціальних дослідницьких умінь.

Також в цих вказівках використано досвід роботи кафедри соціології зі студентами щодо підготовки кваліфікаційних робіт різного рівня, що допоможе студенту виробити навички самостійного вивчення дисциплін, набути досвід самостійного здобуття тих знань, що стануть необхідними у майбутній практичній діяльності соціолога. Дослідницький проект – це своєрідний звіт студента про самостійне дослідження певної наукової проблеми.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

Як наукове дослідження, науково-дослідні роботи студентів є необхідною і найцікавішою формою реалізації їх інтелектуальної діяльності, а залучення до наукового пошуку, перші самостійні відкриття створюють особливу атмосферу, яка стимулює творчий розвиток інтелектуальних сил особистості. Дозволяє виявити творчий та науковий потенціал студентів, а також може бути сходинкою для подальшої наукової роботи.

У такого виду роботах розглядається певна наукова або науково-практична методична проблема: узагальнюються та критично осмислюються теоретичні передумови та практичні можливості її вирішення

Науково-дослідні роботи допомагають продемонструвати процес оволодіння студентом навичок роботи з науковими джерелами, науковою літературою, правильно їх класифікувати. У них перевіряються практичні навички роботи з науковими та методичними джерелами у контексті вивчення різноманітних тем та проблем і грамотність (у науковому розумінні) аналізу літератури, здатності письмово викласти свої думки та висновки.

Робота має будуватися на основі фактичного матеріалу, на ґрунтовній теоретичній базі, але не повинна бути компілятивною. Накопичений у таких роботах матеріал, вироблені навички наукової роботи складають фундамент подальших наукових праць.

Компетенції, що формуються при написанні індивідуальних та групових дослідницьких робіт:

- оволодіння прийомами (навичками) самостійної дослідницької роботи;
- розвиток умінь застосовувати засвоєні знання при вирішенні наукових завдань;
- формування навичок наукового аналізу у реферуванні та наукової обґрунтованості полеміки з теоретичних положень обраної проблеми;
- вміння методологічно грамотно проводити пілотажні та аналітичні соціологічні дослідження, інтерпретувати, систематизувати і класифікувати одержані результати;
- вміння самостійно, послідовно та логічно формулювати висновки, вносити власні творчі положення з обраної теми;
- формування вмінь формулювати судження і висновки, логічно й доказово їх викладати, рекомендувати щодо використання у практиці;
- формування вмінь публічного захисту підготовленого матеріалу з теми науково-дослідної роботи;
- формування практичних навичок візуалізації даних та підготовки презентацій за результатами проведених соціологічних досліджень.

Основні вимоги до робіт:

- актуальність тематики, відповідність її сучасному стану науки та перспективам її розвитку, практичним завданням майбутньої діяльності фахівця;
- вивчення та критичний аналіз монографічної та періодичної літератури з теми;
- вивчення та характеристика історії проблеми, що досліджується, практичного стану її наукової розробки;
- чітка характеристика об'єкта, предмета, мети, завдань і методів дослідження;
- систематизація та аналіз даних соціологічних досліджень (в тому числі проведених самостійно);
- узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки та практичні рекомендації.

Вибір і затвердження теми та організація роботи

Важливим елементом у написанні індивідуальних та групових дослідницьких робіт є вибір досліджуваної проблематики та правильне формулювання теми наукової роботи. Слід пам'ятати, що від правильного

обрання теми та складеного плану багато в чому залежить якість виконання наукового дослідження.

Тематика може бути запропонована викладачем у вигляді списку з якого студенти самі вибирають ту чи іншу тему. Вони також можуть самостійно запропонувати тему роботи, виходячи з її актуальності, відповідності фахові, зі своїх наукових інтересів та сучасного стану розвитку наукових досліджень, визначальних для обраної проблеми, однак важливим є її погодження з викладачем.

Після вибору теми студенту необхідно звернутись до викладача за консультацією. Дуже важливо, коли він сам перед тим спробує розробити план своєї теми, добре обміркує і чітко уявить собі хід її виконання, враховуючи конкретні умови, в яких йому доведеться працювати. Це дасть можливість викладачеві зважити і врахувати здібності студента, його підготовленість до виконання даної роботи а, отже, зробити правильні висновки про те, яку надати йому допомогу саме там, де вона найбільш необхідна.

 Починаючи роботу, студент повинен розподілити свій час, спланувати його і після вибору теми паралельно з навчальними заняттями взятися за її розробку.

Основні етапи виконання роботи

Специфіка написанні індивідуальних та групових дослідницьких робіт полягає в тому, що в процесі їх підготовки та захисту здійснюється досягнення як науково-дослідних, так і навчальних цілей. Студенти глибоко вивчають певні питання, вчать аналізувати літературу, критично оцінювати її, полемізувати з авторами статей, висловлювати власні думки, відстоювати їх, робити правильні наукові, теоретичні та практичні висновки, набувають певних навичок сучасних наукових методів дослідження.

У процесі такої роботи студенти повинні пройти шлях, який має низку взаємозв'язаних етапів. Як правило, підготовка науково-дослідної роботи складається з шести етапів.

● **Перший етап** включає обґрунтування актуальності теми та формулювання проблеми, визначення мети і завдань дослідження, вибір об'єкта, предмета, визначення методів дослідження, обґрунтування гіпотези та (за наявності) новизни, формулювання практичного значення роботи з вказанням апробації її результатів, визначення структури роботи.

 Актуальність. Вступ в будь-якому науковому дослідженні починається з обґрунтування актуальності теми. Під актуальністю теми наукового дослідження розуміється ступінь його важливості в даний момент в конкретній ситуації. Важливість дослідження полягає в обґрунтуванні позитивного ефекту, який може бути досягнутий в результаті вирішення поставлених в роботі завдань.

Для того щоб сформулювати актуальність студенти повинні відповісти на питання: Навіщо проводиться соціологічне дослідження? Чому саме зараз воно буде затребуване? Чим обумовлений інтерес до даної теми? Що саме залишилось поза увагою інших дослідників? Що нового може дати Ваше дослідження? і т.д.

Також для визначення актуальності роботи потрібно зазначити те, що вже зроблено в цьому напрямі в науці, тобто коротко вказати, які сторони досліджуваної теми і ким вже розроблені. Потрібно визначити ступінь наукової розробленості теми дослідження з коротким оглядом праць зарубіжних та вітчизняних науковців.

Проблема. Тема наукового дослідження є складовою частиною певної проблеми. Соціальною проблемою прийнято називати суперечливу ситуацію, що сформувалась в суспільному житті. Вона, як правило, носить масовий характер і зачіпає інтереси тих чи інших соціальних спільнот та інститутів. Соціальна проблема виступає як свого роду стан «знання про не знання» певних сторін, кількісних і якісних змін характеристик будь-якого соціального явища або тенденцій соціального процесу. Проблема дослідження характеризує ситуацію, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці і вимогами до його більш ефективного функціонування.

Об'єктом дослідження є частина реальності, на яку направлена пізнавальна активність дослідника; *вся сукупність зв'язків, відношень* різних аспектів теорії і практики, як цілісність, яка є джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження – це тільки ті *суттєві зв'язки та відношення*, якості об'єкта, які досліджуються з визначеною *метою* в даних умовах та обставинах. Вони є головними, визначальними для даного, конкретного дослідження. Таким чином, *предмет дослідження є більш вузьким ніж його об'єкт*.

Науково обґрунтоване визначення предмета дослідження – це змістовний науковий процес, який покликаний зорієнтувати самого дослідника на виявлення місця і значення предмета дослідження в більш цілісному і широкому понятті, яким є об'єкт дослідження. Для цього буде недостатнім тільки визначити і назвати об'єкт дослідження. Потрібно дати його змістовну характеристику, бо, спираючись на неї, можна забезпечити цілісний та комплексний підхід до характеристики і вивчення основного предмету дослідження.

Мета дослідження – усвідомлений образ очікуваного результату, на досягнення якого направлена діяльність дослідника. Мета направляє дослідницьку діяльність та визначає можливі засоби її досягнення, через формування завдань дослідження.

Завдання конкретизують мету та відображають послідовність дій для досягнення результату. Завдання дослідження можуть включати в себе наступні елементи:

 вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження (наприклад, виявлення сутності поняття, явища, процесу, подальше удосконалення його визначення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);

 аналіз існуючих методів, які можуть бути застосовані для дослідження проблеми, та обґрунтування вибору методів, які будуть використані саме в науковій роботі, включаючи як методи загально-наукові так і методи емпіричного дослідження проблеми, включаючи аналіз інструментарію (соціологічні анкети, картки спостереження, контент-аналіз і т.д.);

 всебічне вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, типових недоліків і труднощів, їх причин, типових рис передового досвіду з вирішення досліджуваної проблеми. Таке вивчення дозволяє уточнити, перевірити ті дані, які опубліковані в спеціальній літературі, періодичних виданнях;

 обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення даної проблеми (це обґрунтування, з одного боку, спирається на теоретичні дані, отримані автором у процесі вирішення першого завдання свого дослідження, а з другого – на матеріали результатів емпіричних досліджень, тобто на дані вирішення другого завдання дослідження. Обґрунтування системи заходів практично співпадає з конкретизацією гіпотези дослідження;

 емпірична перевірка запропонованої системи заходів з точки зору відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально можливих у відповідних умовах результатів вирішення цієї проблеми при певних затратах часу і зусиль (це завдання може ставитись автором лише за умови її фактичної необхідності, а також наявності усіх необхідних умов її реалізації);

 розробка рекомендацій та пропозицій щодо використання отриманих автором результатів дослідження на практиці.

Звичайно, коло завдань дослідження залежить від можливостей самого дослідника, рівня його фахової підготовки і попереднього досвіду наукової роботи, наявності часу та матеріально-технічного забезпечення.

Всі ці, а також багато інших чинників повинні враховувати студент і його науковий керівник при формулюванні і постановці завдань дослідження в рамках роботи.

 Методи дослідження. Будь-яка наукова робота передбачає обґрунтування теоретичних та емпіричних принципів і методів дослідження.

! Але окрім зазначення загальнонаукових та загальнофілософських методів потрібно вказати також соціологічні концепції на які спирається студент.

 Гіпотеза наукового дослідження є одним із методів розвитку наукового знання, а також структурним елементом теорії.

Вона має формуватись як *таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок, про зв'язок між явищами або про причини*

явища, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним. Гіпотеза має формуватись так, щоб з її змісту чітко проглядалися положення, що потребують доведень і захисту. Гіпотеза по праву вважається методологічною основою будь-якого дослідження, повинна формулюватись таким чином, що під час наукової роботи вона може бути доведена або спростована.

Гіпотези, які висуваються у науково-дослідних роботах можуть бути:

✓ *описові*, що передбачають існування якого-небудь явища, описують його причини і можливі наслідки;

✓ *пояснювальні* – в них дається тлумачення можливих наслідків з певних причин, а також характеризуються умови та обставини, за яких ці наслідки обов'язково наступають, тобто, в силу яких чинників і умов буде даний наслідок;

✓ *описово-пояснювальні* – як синтезована комбінація гіпотез першого і другого типу.

! Слід зазначити, що в теорії і методиці наукових досліджень можуть застосовуватись і більш складні типи гіпотез, але зазвичай вони не застосовуються у студентських дослідницьких роботах.

Описовий тип гіпотез у меншій мірі дає можливість передбачення, а пояснювальний – не тільки дає таку можливість, а й, більше того, є їх головною властивістю. Тому пояснювальний тип гіпотез частіше використовуються в дослідженнях, оскільки вони виводять дослідника на припущення щодо існування певних закономірностей зв'язків між явищами, чинниками та умовами.

Необхідність і розробка гіпотези виникає тоді, коли існуючі, встановлені наукою ідеї, теорії, концепції, принципи, методи, закони або закономірності не є достатніми для пояснення емпіричних фактів як результатів дослідження. Гіпотеза виступає в ролі проміжної логічної побудови між існуючим та необхідним, знову створюваним теоретичним знанням і є логічним засобом перетворення емпіричного знання в теоретичне. При цьому важливо розуміти, що ефективність результату складного інтуїтивного процесу побудови гіпотези в першу чергу визначається наявністю фактів про об'єкт дослідження, а також вмінням їх опрацювати та осмислювати.

Звичайно, перш ніж формулювати гіпотезу дослідження, автору науково-дослідної роботи необхідно всебічно осмислити проблему, познайомитися з основними літературними джерелами.

! Побудова гіпотези можлива лише на основі старанного вивчення явищ. Лише після вивчення характерних рис явища, обставин, умов, тощо можна висловити припущення про можливу причину даного явища (або класу явищ), почати побудову гіпотези. Хід думки при цьому оформляється як своєрідний умовивід.

! При побудові гіпотези слід пам'ятати, що умовивід йде від наслідку (того чи іншого факту, явища) або від схожості наслідків (чи ознак) до схожості основ. Подальше дослідження полягає у перевірці гіпотези. Перевірена,

обґрунтована, підтверджена дослідженнями, фактами, аргументами, гіпотеза перетворюється в достовірне знання.

! Для правильної побудови будь-якої гіпотези, перш за все, необхідно пам'ятати, що вона повинна бути конкретною. Під конкретністю розуміється її глибина, відповідність меті й завданням дослідження. Іншими словами, гіпотеза повинна відповідати конкретній меті та описувати конкретний об'єкт дослідження.

В науково-дослідній роботі використовуються основна та допоміжні гіпотези, які співвідносяться наступним чином: допоміжні гіпотези повинні розкривати, уточнювати основну.

- **Другий етап** це робота над формулюванням методологічної бази дослідження.

- **Третій етап** це робота над формулюванням теоретичної бази дослідження.

- **Четвертий етап** це робота над емпіричною частиною дослідження.

- **П'ятий етап** – робота над висновками. Важлива вимога до висновків – їх стислість та ґрунтовність. Вони мають:

1. Відобразити результати виконання поставлених в роботі завдань.

2. Результати, що дозволяють підтвердити чи спростувати гіпотези дослідження (теоретичні).

3. Також у висновках потрібно сформулювати наукову та соціально-практичну значимість результатів роботи.

- **Шостий етап** – оформлення роботи та підготовка її до захисту.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАПИСАННІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТА ГРУПОВИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

☞ Назва роботи повинна бути, по можливості, короткою, відповідати обраній спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми (задачі), вказувати на мету дослідження і його завершеність.

☞ При написанні роботи обов'язково потрібно посилатися на авторів і літературу, з якої запозичені матеріали або окремі результати. Використання у роботі запозиченого матеріалу (тексту або ідей) без посилання на автора та літературу враховуються як плагіат.

☞ У роботі необхідно стисло, логічно і аргументовано викладати зміст і результати досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтологій, публіцистичності та емоційності.

❖ Список літератури

Список літератури, на яку є посилання в основній частині наукової роботи наводять у кінці роботи, починаючи з нової сторінки.

 Орієнтовно на опрацювання необхідної для написання дослідницької роботи літератури і джерел необхідно виділити приблизно третину часу, запланованого на роботу над дослідженням.

 Список використаної літератури подають **у порядку використання джерел у тексті роботи** (перше використане джерело буде мати порядковий номер 1 у списку літератури незалежно від того з якої літери починається його назва).

 При написанні роботи науковець повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати досліджень, дані з яких наводяться в роботі. А також на наукові дослідження, на матеріалах яких розроблюються проблеми, що вивчаються у роботі.

Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг.

! Якщо дається посилання на результати вже проведених соціологічних досліджень слід обов'язково вказувати: коли, де і ким проведене, який метод застосовувався, об'єм вибіркової сукупності та її похибку.

! В роботах необхідно використовувати кінцеві посилання на літературу, які можна здійснювати через зазначення у дужках їх номера у списку літератури та вказування сторінок, на які іде посилання. Тому у відповідних місцях тексту мають бути **посилання, в яких вказуються у квадратних дужках номер джерела в переліку використаної літератури, через кому – номер сторінки, наприклад [1, с. 25].**

 Приклад:

Цитата в тексті: «...щорічно в Україні утворюється 1,7 мільярдів тонн різноманітних твердих промислових відходів...» [17, с. 20-21]. 17 — номер по списку літератури, 20-21 — сторінки.

Відповідне подання у списку літератури:

17. Бент О. Й. Про розробку концепції ресурсозбереження в мінерально-сировинному комплексі України *Мінеральні ресурси України*. 1995. № 2. С. 12-35.

 Якщо необхідно посилання на декілька публікацій, то їх необхідно оформляти в посиланні, використовуючи знак «;».

 Приклад:

Цитата в тексті « ...проблема лідерства аналізується в працях К.Левіна, М.Мескона, Б.Паригіна» [12; 14; 25].

 Посилання на ілюстрації наукової роботи вказують порядковим номером ілюстрації

 Приклад:

(див. рис. 1.2.).

✍ На всі таблиці наукової роботи повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено

✍ **Приклад:**

(див. табл. 1.2.).

❖ **Додатки.** У додатки можуть бути включені: ілюстрації або таблиці; матеріали, які через великий обсяг, специфіку викладення, або форму подання не можуть бути внесені до основної частини (оригінали фотографій, макети анкет або інший інструментарій збору соціологічної інформації та ін.).

Додатки оформлюють як продовження роботи на наступних її сторінках і розміщують їх у порядку появи в тексті роботи.

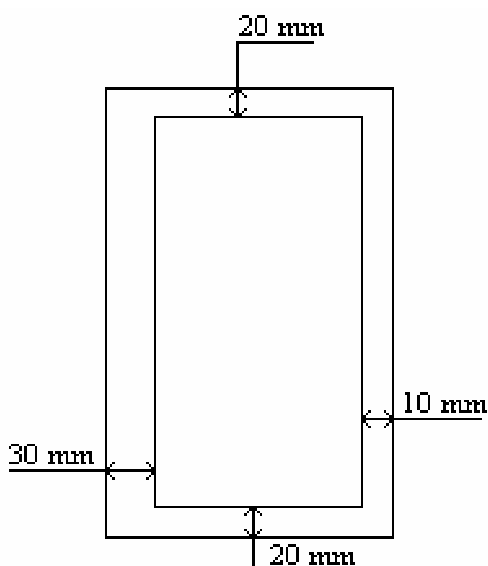
Кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. В правому кутку сторінки малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, «Додаток А», «Додаток Б» і т.д.

! Додатки мають наскрізну нумерацію сторінок, але не включаються до загального обсягу роботи.

Робота оформлюється з одного боку аркуша білого паперу формату А4.

👉 **Приклад загального оформлення сторінки роботи**

Текст роботи у комп'ютерному варіанті, має набирати: 60 символів у рядку та до 30 рядків на сторінці.

Текст роботи друкувати, залишаючи поля таких розмірів:

ліве – не менше 30 мм

праве – не менше 10 мм

верхнє – не менше 20 мм

нижнє – не менше 20 мм.

Вимоги до комп'ютерного набору тексту:

- текстовий редактор – WORD
- гарнітура шрифту – Times New Roman
- кегль шрифту (розмір) – 14
- кількість символів у рядку – не менше 60
- абзац – 1,25 см
- міжрядковий інтервал – полуторний
- кількість рядків на сторінці – до 30
- міжрядковий інтервал між заголовком (назвою розділу чи підрозділу) і текстом – 20 мм

Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту (шрифт – 14 напівжирний), заголовок центрується.

- Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами, крім першої – великої, з абзацного відступу, шрифт 14 – напівжирний. Крапку в кінці заголовка і підзаголовків не ставлять.

- Перенос слів у заголовках не допускається. Підкреслення заголовків не допускається.

- Кожен новий розділ роботи треба починати з нової сторінки. Відступ між підрозділами – один рядок.

3.2. Оформлення ілюстрацій і таблиць

 Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

 Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

 Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

 Наприклад: Рис. 1.2. (другий малюнок першого розділу).

!Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією напівжирним шрифтом.

Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їх чітке відтворення (див. рис. 3.1.).

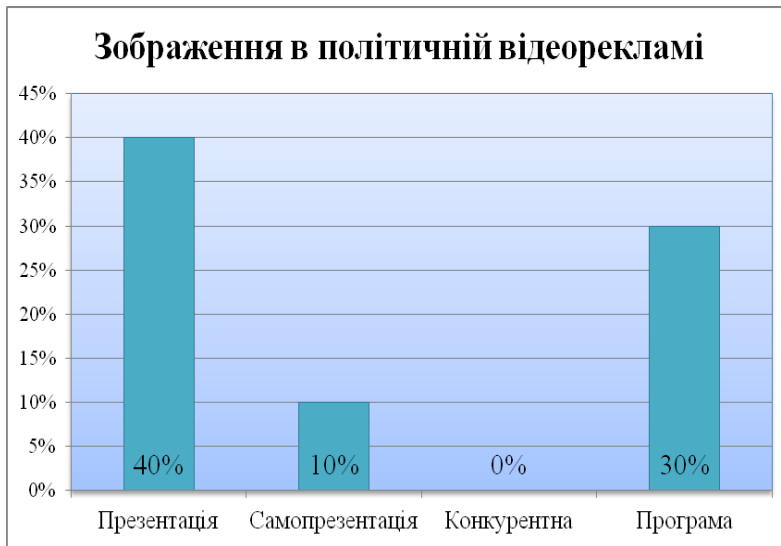

Рис. 3.1. Використання зображень в політичній відеореklamі та їх спрямованість

☝ Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватись у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту.

Назву і слово “Таблиця” починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

✍ Приклад побудови таблиці:

Таблиця 3.2.

Назва таблиці

	Заголовки граф (стовпчиків)	
	Підзаголовки граф (стовпчиків)	Підзаголовки граф (стовпчиків)
Боковик (заголовки рядків)		

Таблиці нумерують послідовно в межах розділу (за винятком таблиць, поданих у додатках). У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис “Таблиця” із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: Таблиця 1.2. (друга таблиця першого розділу). Якщо у роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті. В тексті повинна бути вказівка на таблицю. Наприклад, «...статистичні дані наведені в таблиці 4.2.» або (див. табл. 4.2.). Таблицю розміщують таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою.

ВИМОГИ ЩОДО ОРИГІНАЛЬНОСТІ ТЕКСТУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ПЛАГІАТУ В НАУКОВИХ РОБОТАХ

Загальні поняття та визначення

👉 **Плагіат** – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

Юридичне визначення цього терміну вперше з'явилося в українських нормативних документах лише в липні 2001 р. в новій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права». Єдиного, вичерпного та загальноприйнятого визначення плагіату не існує. Приміром, автори одного з найбільших англomовних ресурсів для виявлення плагіату «Turnitin» дають такі визначення цього поняття:

- вкрасти ідею або слова іншої людини і видати їх за власні;
- використати результати роботи іншої людини без вказання джерела, звідки вони були взяті;
- повністю або частково вкрасти мистецький, науковий або інший твір чи роботу та видати їх за свою;
- представити вже існуючу ідею або продукт як новий та оригінальний.

Крім того, в різних сферах і галузях діяльності плагіат може мати більш персоніфіковані відносно специфіки цієї діяльності визначення. Так, в навчальних закладах він може розглядатися як:

- офіційно не підтверджена домовленість між щонайменше двома учнями, наслідком якої є виконання однакових, або майже однакових робіт;
- фальсифікація – зміст завдань, наприклад, статистичні показники, були вигадані або невірно вказані як результат власної роботи;
- реплікація – коли учень подає на оцінювання однакову, або майже однакову роботу кілька разів для підняття власного академічного рейтингу;
- використання не дозволених допоміжних матеріалів під час іспитів;
- отримання недозволеної копії екзаменаційних завдань;
- спілкування з іншими учнями під час іспитів для розв'язання завдань;
- представлення себе під іменем іншого на іспитах.

Класифікація типів плагіату

Отже, плагіат в будь-якому разі розглядається як шахрайство, суть якого – у крадіжці чужої роботи або її частини і представленні її як власної. Загалом, плагіат можна поділити на *три основні типи*:

- ◆ Копіювання чужої роботи (як без, так і з відома) та оприлюднення її під своїм іменем.

- ◆ Представлення суміші власних та запозичених в інших аргументів без належного цитування джерел.

- ◆ Перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця.

Подібну, але більш розгорнуту класифікацію пропонують автори вже згаданого ресурсу «Turnitin»:

- Видання виконаної іншим автором роботи за свою без внесення в неї жодних змін.

- Копіювання значної частини чужої роботи в свою без внесення в запозичене жодних змін.

- Копіювання інформації з кількох різних джерел без внесення в неї правок. «Маскування плагіату» самостійним написанням перехідних речень між скопійованими частинами.

- Внесення незначних правок у скопійований матеріал (переформулювання речень, зміна порядку слів в них тощо).

- Повне запозичення текстів з інших джерел, але цілковите їх перефразування.

- Видання власної колись вже написаної роботи за нову.

Найочевиднішими є перші типи. Їх найлегше виявити. Натомість, перефразування чужої роботи та порушення правил цитування, що також є плагіатом, виявити значно важче.

Шляхи виявлення плагіату

Однією з особливостей виявлення плагіату на ранніх етапах розвитку людства була ускладненість цього процесу через обмежені можливості автора прослідкувати долю своїх творів. Наприклад, обмежена кількість примірників твору, створених шляхом рукописного копіювання невідомо де, ким та коли. Іншими словами, проживаючи в певній країні, ймовірність дізнатися автору про запозичення його твору в іншій країні була дуже невеликою.

На сьогоднішній день розвиток інформаційних технологій, з одного боку, дає можливість швидкого багаторазового використання твору, (фотографування, копіювання, сканування, і нарешті, розповсюдження в мережі Інтернет), з іншого – створює умови для швидкого виявлення плагіату. Якщо раніше, автор міг не здогадуватися про неправомірне використання його твору, то тепер приховати цей факт досить складно.

 Наприклад, достатньо набрати характерний вислів з твору, який за підозрою автора використаний плагіатором, в Інтернет-пошуковій системі Google.

При виявленні плагіату в літературних творах наукового характеру необхідно враховувати відмінності притаманного їм наукового стилю викладення інформації від художнього стилю літературних творів. Основними характерними рисами літературних творів наукового характеру, є: *ясність і*

предметність тлумачень, логічна послідовність і доказовість викладу, аргументація та переконливість тверджень.

Науковий стиль літературних творів позбавлений ознак, які є характерними для літературних творів художнього характеру, а саме: *образності, поетичного живопису, зображувальності, експресії.* Саме через наявність таких ознак художні літературні твори значною мірою передають індивідуальність автора.

При виявленні плагіату слід брати до уваги той факт, що він може бути не тільки «прямим», а й завуальованим. Наведемо визначення цих понять.

 Прямий плагіат (відкритий) – це пряме відтворення (відображення) чужого твору або його частини під своїм іменем.

 Завуальований плагіат – полягає у тому, що текст твору зазнає несуттєвих змін шляхом заміни окремих слів та виразів їх синонімічними аналогами. При цьому форма твору в цілому не змінюється.

З розвитком інформаційних технологій до візуального визначення плагіату шляхом порівняння текстів двох творів додалися і технічні способи, які полягають в автоматичному порівнянні електронного тексту з базою даних інших текстів.

Інколи встановлення факту запозичення (використання) чужого твору недостатньо для визначення того, хто з двох творців у кого вкрав. При виявленні плагіату важливо враховувати момент первинності створення твору. Тобто, чий твір був створено першим. Раніше це можливо було встановити лише шляхом криміналістичної почеркознавчої експертизи (якщо мова йде про рукописний текст), за встановленням дати нанесення тексту на паперовий носій, за датою надходження рукопису твору до друкарні чи за датою видання твору.

Сьогодні, за умови створення твору в електронному вигляді і можливості його розміщення в мережі Інтернет, встановлення факту першості є більш складним і потребує застосування певних технічних «хитрощів».

 Наприклад, автор шляхом використання спеціальної програми може замінити у всьому тексті кириличні літери (с, а, р, о, є, х, Н) на візуально ідентичні літери латинського алфавіту (с, а, р, о, е, х, N). Що це дає? Це прихована ознака авторства, про яку знає тільки автор. Тому, візуально в електронному вигляді такі два твори не будуть відрізнятися, але при обробці спеціальною програмою ця прихована ознака буде відображена.

 Ще один спосіб прихованої ознаки авторства – це приховування в певних частинах тексту спеціальної інформації (наприклад, прізвища автора), закодованої за спеціальним алгоритмом.

Перевірка унікальності тексту

 Перевірка унікальності тексту – одна з найважливіших дій при написанні текстів наукових робіт. Унікальність тексту є однією з основних характеристик текстових матеріалів, що публікуються у періодичних виданнях.

 Текст вважається повністю унікальним, якщо більш ніде в інтернеті використовувана комбінація слів не зустрічається. Тобто ніде не повторюються фрази з тексту. Унікальність текстів вимірюється у відсотках. 100% — повна унікальність текстового матеріалу.

 Для наукових робіт припустима унікальність тексту в межах 80-90%, якщо правильно оформлені кінцеві посилання на літературу і цитати.

! Щоб не потрапити в ситуацію обвинувачення в плагіаті, необхідно грамотно виконувати перевірку на унікальність статей і текстів, що подаються на перевірку науковому керівнику чи у відповідну комісію.

 Для цього достатньо перевірити текст на унікальність за допомогою таких програм як Advengo Plagiatius чи Etxt Антиплагіат. Для повної впевненості тексти перевіряти краще обома програмами.

Ці програми мають різні алгоритми пошуку збігів. Використавши обидві, можна одержати гарантовано точний результат і позбавити себе від претензій до тексту роботи.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ РОБІТ

Підготовка до виступу за результатами роботи

 Перше і найголовніше, з чого починається підготовка до захисту роботи – це розробка виступу за результатами дослідження у формі усної доповіді, що супроводжується презентацією, яка покликана розкрити сутність, теоретичне й практичне значення результатів проведеної роботи.

 У структурному відношенні доповідь можна поділити на три частини, кожна з яких є самостійним смисловим блоком, хоча в цілому вони логічно взаємопов'язані і представляють єдність, що характеризує зміст проведеного дослідження.

 Перша частина доповіді віддзеркалює вступ роботи. Тут необхідно вказати актуальність роботи, проблему, гіпотези, методи, за допомогою яких одержано фактичний матеріал, а також охарактеризувати склад роботи і її загальну структуру.

 Далі потрібно вказати основні теоретичні здобутки та особливу увагу слід звернути на результати емпіричного дослідження.

 Закінчується доповідь підсумковою частиною, яка будується за висновками роботи.

! Виступ повинен тривати не більше 7 хвилин.

 Відповіді на питання – це також частина захисту науково-дослідної роботи. Знання тексту і розуміння проблеми дослідження – ключовий фактор гарної оцінки роботи. Як правило, в процесі захисту з'ясовується, наскільки добре автор розуміє тему роботи і вільний у міркуваннях про неї, вміє фахово та коректно вести дискусію.

! Мовчати у відповідь на поставлене запитання неприпустимо. Коли задається питання, необхідно подякувати за нього: крім дотримання наукової етики, виголошення подяки дасть кілька секунд для того, щоб внутрішньо зібратися з думками і найбільш точно вибудувати відповідь. Ще один прийом: перепитати чи правильно було зрозуміло питання – це також дає можливість зібратись з думками, але використовувати його потрібно не надто часто.

! Не можна відповідати на питання односкладово «так» або «ні». Відповідь на питання повинна бути повною і розгорнутою.

! Також помилкою буде відповідь питанням на питання.

! Не слід також говорити: «Я цього не знаю», «Ми ще цього не вчили».

✍ У випадку згоди з зауваженнями можливим є використання відповідей такого типу: «Вказані недоліки можуть бути виправлені...», «Я згодний із тим, що...», «Зауваження по роботі справедливі та потребують додаткового часу для опрацювання...».

✍ У випадку незгоди з зауваженнями (тільки якщо ця незгода підкріплена даними дослідження) можна заперечувати таким чином: «Я дозволю собі не погодитись зі зауваженням, це обґрунтовано тим, що...», «У зв'язку із зауваженнями хотілось би звернути увагу на таке...» і т. п.

Відповіді мають бути короткими, чіткими й добре аргументованими. Якщо можливі посилання на тексти робіт або на авторів концепцій чи підходів, то їх слід робити.

Критерії оцінювання робіт

Відмінно – робота виконана самостійно на високому науково-теоретичному рівні. Характеризується послідовністю, логічністю викладення матеріалу, з наявністю відповідних висновків і пропозицій. Робота містить ґрунтовний аналіз теоретичних праць та емпіричного матеріалу з обраної тематики, а також результати власних досліджень. При захисті роботи студент показав глибокі теоретичні знання, вільно використовував дані проведених досліджень, логічно й вичерпно відповідав на поставлені запитання.

Добре – робота виконана самостійно на високому науково-теоретичному рівні. Характеризується послідовністю, логічністю викладення матеріалу, з наявністю відповідних висновків і пропозицій. Робота містить певний аналіз теоретичних праць та емпіричного матеріалу з обраної тематики, а також результати власних досліджень. При захисті роботи студент показав володіння матеріалами дослідження, відповідав на поставлені запитання без особливих труднощів.

Задовільно – робота виконана самостійно на задовільному науково-теоретичному рівні. В роботі іноді допускаються порушення логічності й систематичності викладу, відсутні ґрунтовні висновки, а пропозиції мають декларативний характер. Робота містить поверховий аналіз теоретичних праць та емпіричного матеріалу з обраної тематики, а результати власних досліджень не завжди є обґрунтованими. При захисті роботи студент показав поверхове

володіння матеріалами дослідження, відповів тільки на деякі з поставлених запитань.

Незадовільно – низький рівень самостійності роботи (наявна реферативність та компіляція). В тексті роботи постійно порушується логіка викладу матеріалу, вона не має дослідницького характеру, не містить аналізу досліджуваної проблеми, частини роботи не відділені логічними висновками. При захисті студент не орієнтувався в тематиці, не відповів на більшість поставлених питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приклади оформлення використаних джерел: відповідно до Нац. стандарту України ДСТУ 8302:2015 / ВД «Академперіодика» НАН України. Київ, 2016. URL: <http://histj.oa.edu.ua/assets/files/Posylannia.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Закон України «Про інформацію» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (дата звернення: 19.03.2023).
4. Закону України «Про авторське право і суміжні права» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. (дата звернення: 19.03.2023).
5. Зубков М.Г. Українська мова: Універсальний довідник. Харків : Видавничий дім «Школа», 2004. 496 с.
6. Куземська Н. Нове в новому «українському правописі». *Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 2008. № 620. С. 37-44.
7. Лепський М.А., Ратушна Т.О., Кудінов І.О. Соціологія : методичні вказівки до написання та оформлення курсових та кваліфікаційних робіт здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра та магістра спеціальності 054 «Соціологія» освітньо-професійних програм «Соціологія» та «Соціологія медіації та кримінології». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. 82 с.
8. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім.О.О. Потебні; Ін-т української мови. К. : Наук. думка, 2012. 288 с.
9. Ющук І.П. Українська мова. К. : Либідь, 2005. 640 с.